

Segona Universitat d'Estiu de la Dona

del 17 al 20 de maig de 1994

Generalitat de Catalunya

Barcelona, 1995

Índex	Pàg.
Presentació	9
1. Àrea Econòmico-laboral	
1.1. La independència econòmica de la dona. M. Àngels Vallvé	13
1.2. El dret al treball per a les dones en el marc de la Constitució de 1978. Maria Jesús Izquierdo	19
1.3. Formes d'integració de les dones en el mercat laboral. Cristina Carrasco	27
1.4. Treball i família a la Catalunya industrial del segle XIX. El cas de Sabadell. Enriqueta Camps i Cura	35
1.5. El treball de la reproducció. Teresa Torns Martin	49
2. Àrea Ètico-religiosa	
2.1. Ètica i família. Gaspar Mora i Bartrès	59
2.2. En el pensament de Déu, home i dona són iguals. Ester Romero i Truñó	65
2.3. Família, professió i nous reptes de vida. Ramon Ollé i Ribalta	75
2.4. Dones, església i família. Joan Bada i Elias	83
2.5. La dona, agent de canvi social des de la família. M. Pau Trayner i Vilanova	91
3. Àrea Sòcio-humano-rural	
3.1. Les dones i la família a la Catalunya contemporània. Mary Nash	101
3.2. Dones, família i Estat del Benestar. Dolors Comas d'Argemir	109
3.3. Conjuntura demogràfica i estructures familiars. Catalunya en el context de l'Europa comunitària. Montserrat Solsona	117
3.4. Dona i dret de família. Mercè Pigem i Palmés	127
4. Àrea de Valors i Cultura	
4.1. Noves ètiques. Margarita Boladeras i Cucurella	137
4.2. Maternitat i cultura. Victòria Sau	145
4.3. El paper creatiu de la dona en l'evolució de la família. M. Jesús Buxó i Rei	153
4.4. Els valors des d'una òptica coeducativa. Amparo Tomé González	159

Noves ètiques

Margarita Boladeras i Cucurella

Es pot parlar avui de "noves ètiques"? Les ètiques contemporànies ajuden realment a la resolució de problemes morals o s'han quedat més aviat en una pràctica de discursos i anàlisis acadèmics sense transcendència vital? Què passa amb l'anomenada crisi de valors? Les respostes a aquestes preguntes ens obliguen a entrar de ple en la relació entre cultura i valors, així com en la complexitat característica del món en què vivim.

Proposo quatre punts de reflexió:

1. La relació entre valors i cultura.
2. El model de la unitat perduda i el sorgiment de nous models.
3. Multiculturalisme: identitat i diferència.
4. Principis morals, valors i rols socials.

1. La relació entre valors i cultura

Arran de la crisi econòmica s'ha dit i repetit que ens trobem en una fase de "mundialització" (internacionalització global) de les relacions econòmiques, tant pel que fa al moviment de mercaderies i capitals, com a les estratègies de producció. Això és cert i, en grau diferent, també ho són alguns aspectes culturals. Si comparem la relativa unitat i estanqueïtat de les societats anteriors a la nostra i l'intercanvi permanent d'elements culturals que hi ha ara en molts països, comprendrem la imatge de "mosaic" que s'utilitza per referir-nos a la situació de la vida cultural de les societats del benestar.

Cada vegada més, les cultures es configuren com a mosaics. Les cultures actuals, per grans que siguin les peculiaritats de cadascuna, combinen elements diversos procedents d'altres cultures amb tots aquells que han anat produint al llarg de la seva pròpia història, de vegades ben contradictoris.

Crec que tots tenim al cap la gran influència que la música pop o rock, les arts plàstiques, la literatura, el cinema, la filosofia i moltes altres creacions dels EUA tenen en les cultures francesa, castellana o catalana. La internacionalització dels mitjans de comunicació comporta una "revolució cultural" molt diferent d'altres revolucions imaginàries. Aquesta dinàmica d'intercanvi creix en proporció geomètrica i, al costat de certs avantatges, presenta també nous perills d'homogeneïtzació i dissolució de diferències i, també, de pèrdua d'identitats.

Pel que fa a la càrrega de la història i la diversitat que comporta, tots coneixem les lluites i les tensions ideològiques i polítiques que hi ha hagut a la nostra civilització occidental i que han provocat contraposicions d'esquemes de valors divergents i concepcions diferents del món. Cal recordar les repercussions internacionals en les idees i en els sistemes de vida

Alguns autors destaquen com a fet negatiu la fragmentació, l'esquinçament, l'heterogeneïtat o la confusió. Des d'aquest punt de vista, el món actual és un caos, la crisi de valors és radical i profunda; l'única sortida real, segons aquests autors, és el retorn a la unitat de pensament perduda (vegeu MacIntyre a la bibliografia). MacIntyre defensa la restauració de valors substantius (neoaristotelisme), després de criticar la democràcia liberal i el pluralisme de la societat actual; per això, se'l titlla de tradicionalista i de contramodern.

Els partidaris d'aquesta posició obliden que les civilitzacions i les cultures es desenvolupen de manera **irreversible** i que l'esdevenir dels fenòmens socials tanca unes possibilitats però n'obre unes altres.

Altres filòsofs comunitaristes com Charles Taylor (neohegelià) adopten posicions més obertes, desenvolupant una reflexió sobre el paper primordial de les comunitats humanes en el desenvolupament moral de l'individu.

L'ètica discursiva (Habermas, Apel, Wellmer, McCarthy, ...) i altres línies de pensament moral proposen nous models d'anàlisi i comprensió de les qüestions ètiques (Tugendhat, Agnes Heller, Toulmin, Höffe, Schnädelbach). Tampoc no podem oblidar les perspectives innovadores d'investigadores com Sheyla Benhabib, Luce Irigaray, Sabina Lovibond, Iris Young o Marilyn Friedman, les quals demostren fins a quin punt és cert que el pensament de les dones pot concretar i explicar aspectes de la realitat bandejats fins ara. (Vegeu bibliografia).

3. Multiculturalisme: identitat i diferència

No pretenc de resumir telegràficament els treballs recents d'aquests filòsofs. Vull indicar solament algunes idees a partir dels conceptes que proposen en les seves obres.

1. No hi ha identitat individual ni nacional fora del marc d'unes tradicions determinades que ens permeten constituir-nos com a éssers humans i com a ciutadans; aquestes tradicions delimiten la realitat de cadascú pel que fa a l'horitzó de sentit, aquest sentit que es pot copsar i donar a les coses i que orienta les possibilitats d'actuació. Si examinem la nostra manera de pensar, veurem que les nostres idees són un conjunt de creences relacionades amb els costums de la vida quotidiana, de les tradicions científiques, religioses, polítiques, etcètera, a partir de les quals cada ésser humà intenta fer la seva pròpia síntesi, segons les situacions en què es troba i segons les projeccions de futur que ofereix un context social determinat. Les nostres creences sobre valors i deures són el resultat del que hem rebut d'aquestes tradicions i la transformació particular que se n'ha fet mitjançant l'exercici de l'autonomia personal.

2. Aquest exercici d'autonomia (individual i dels pobles) provoca canvis en les tradicions, com també l'establiment de noves cultures. (Penseu en la complexitat de les societats actuals abans esmentada com a resultat d'aquest moviment de diferències progressives provocades per l'exercici de l'autonomia).

3. L'objectivació d'aquestes realitats ens ensenya la importància de reconèixer tant la gènesi cultural de les nostres creences sobre els valors com la necessitat de considerar la diferència i les divergències. Els valors immanents a cada concepció del món no constitueixen un conjunt tancat i es concreten en formes diverses en funció de situacions determinades. Quan es creu que això porta necessàriament al relativisme, s'oblida que hi ha uns principis generals implícits a les diferents pràctiques regides per estimacions valoratives.

això ens obliga a tots. En segon lloc, la dignitat de l'altra persona com a individu moral es reconeix pel respecte que tenim i demostrem davant les seves necessitats, interessos i punts de vista en les nostres actituds i accions concretes; hem de considerar la situació de l'altre en el sentit de "l'altre generalitzat", com s'acostuma a dir, però sense deixar de banda "l'altre concret". En tercer lloc, l'universalisme implica un compromís d'acceptar com a vàlides les normes intersubjectives i les regles d'acció tal com es generen en els discursos pràctics, per la discussió dels conflictes i el desenvolupament de processos d'entesa; l'universalisme proposa un model de deliberació individual i col·lectiu, i delimita els requeriments necessaris per assolir una justificació fonamentada. L'ètica discursiva és una teoria moral deontològica i universalista, en la qual l'àmbit de la justícia constreny l'àmbit de la bondat.

Tanmateix, l'autora denuncia un perill d'aquesta posició: s'ha accentuat el valor de tots els membres de la societat com a persones morals però s'ha deixat de banda els aspectes referents a la nostra vulnerabilitat i dependència com a éssers corporals. Les nostres identitats, les concepcions del que és la "vida bona" i la construcció d'un jo autònom obliguen a partir d'unes experiències més profundes i concretes, que són decisives per a les persones. No és, per tant, un domini que pugui negligir-se des d'un punt de vista moral.

S. Benhabib discuteix també amb autores feministes postmodernes com Jane Flax o Iris Young, sobre la realitat de la diferència, la política de la diferència i l'ideal de comunitat. Les autores postmodernes critiquen les nostres cultures perquè han privilegiat la identitat enfront de la diferència, la unitat enfront de la multiplicitat, la permanència enfront del canvi, orientant-se per la lògica de la identitat i la metafísica de la presència. Elles abonen la tendència contrària.

S. Benhabib no està d'acord amb el radicalisme d'aquestes autores. Es pot denunciar l'existència de falses identitats, però és molt difícil de negar seriosament el nucli d'un jo com a síntesi d'unes experiències personals.

Al meu entendre, el nivell actual de discussió dels problemes de les dones ens fa sentir, de manera punyent, fins a quin punt qualsevol problema humà comporta, tant en el seu plantejament com en les seves solucions, unes implicacions valoratives de caràcter ètic i moral.

En la nostra vida, ens afecten directament les situacions concretes i les decisions que ens reclamen, de manera que experimentem immediatament el primer nivell moral. Però la reflexió moral crítica sobre els conflictes d'aquest primer nivell obliga a la consideració d'unes instàncies més generals i que fan referència als principis d'autonomia i de justícia.

Les investigacions de la psicologia evolutiva, l'antropologia (interaccionisme simbòlic), la lingüística i els teòrics de la comunicació aporten uns coneixements que donen suport i enriqueixen aquesta posició discursiva i universalista. No puc, però, estendre'm en consideracions més complexes.

La reflexió final és que crec que ens trobem en una situació de canvi que exigeix una transformació qualitativa. Els problemes morals del món actual i futur demanen quelcom més que llistats de virtuts; hem de desenvolupar i educar la capacitat de jutjar les situacions noves, la capacitat de raonar sobre les conductes possibles i les seves conseqüències, sobre els ideals lliurement escollits o promocionats mitjançant la manipulació de l'opinió. El reconeixement dels drets fonamentals de tota persona (drets de llibertat i drets socials) marca un camí que també ens obliga a tots. Els grans conceptes com la justícia i la llibertat es concreten avui en aquests drets i en els deures que se'n deriven. Responsabilitat i solidaritat són deures primordials inherents al concepte de persona subjecte de drets.

- HÖFFE, O.
1988 *Estudios sobre teoría del derecho y la justicia*. Barcelona, Alfa.
- HONNETH, Axel
1986 *Kritik der Macht*. Frankfurt a.M., Suhrkamp.
1992 *Kampf und Anerkennung*. Frankfurt a.M., Suhrkamp.
- IRIGARAY, Luce
1984 *Étique de la différence sexuelle*. París, ed. de Minuit.
1989 *Le temps de la différence*. París, Le Livre de Poche.
1974 *Speculum de l'autre femme*. París, Ed. du Seuil.
- LOVIBOND, Sabina
1983 *Realism and Imagination in Ethics*. Oxford, Balckwell.
- MacINTYRE, A
1988 *Tras la virtud*. Barcelona, Crítica.
- McCARTHY, Thomas
1992 *Ideales e ilusiones*. Madrid, Tecnos.
- RASMUSSEN, David (ed.)
1990 *Universalism vs. Communitarianism*. Cabridge, Mass. MIT Press.
- RORTY, Richard
1993 *Contingencia, ironía y solidaridad*. Barcelona, Paidós.
- TAYLOR, Charles
1994 *La ética de la autenticidad*. Barcelona, Paidós.
- TUGENDHAT, Ernst
1988 *Problemas de la ética*. Barcelona, Crítica.
1993 *Autoconciencia y autodeterminación*. Madrid, F.C.E.
1993 *Justicia y derechos humanos*. Barcelona, Pub. Universitat de Barcelona.
- VALCÁRCEL, Amelia
1991 *Sexo y filosofía. Sobre "mujer y poder"*. Barcelona, Anthropos.
- WELLMER, Albrecht
1994 *Ética y diálogo*. Barcelona, Anthropos.
- YOUNG, Iris
1986 "The Ideal of Community and the Politics of Difference", *Social Theory and Practice*, 12, 1.
1989 "Policy and Groups Difference: A Critique of the Ideal of Universal Citizenships", *Ethics*, 99, 2, 250-274.